מלך ראַוויטש

דער זיידע רב יאָסל וויל ווערן אַ חתן צו 78

(דאָס מעשה-בוך פֿון מײַן לעבן)

Der zeyde reb Josl

Dit verhaal van Melech Ravitch komt uit het eerste deel van *Dos Maise-boech foen main lebn*.
In Grine Medine 59/60 staat een vertaling in het Nederlands van Fred Borensztajn onder de titel *Grootvader Josl wil nog op zijn achtenzeventigste gaan trouwen*. De gescande tekst is afkomstig uit de Spielberg Digitale Jiddisje Bibliotheek.

www.grinemedine.nl

דער זיידע רב יאָסל וויל ווערן אַ חתן צו 78

פונקט ווי די זיידעס פון אונדזער גרויסער מסורה — זענען אויך מיינע זיידעס פונעם קליינעם קרייז פון מיין אייגן לעבן — געווען נאָר מענטשן. און וויל איז מיר — זייער אייניקל — וואָס זיי זענען געווען מענטשלעכע מענטשן. און די מעשה, וואָס איך גיי דאָ דערציילן איז נישט אויסן אויפצוהייבן און אַוודאי נישט אויסן אַראָפּצולאָזן דעם גוטן שם פון מיין מאַמעס טאַטן, דעם זיידן רב יאָסעלע ראָזענבלאַט פון רעדים. אויסן בין איך נאָר צו דערציילן אַ מעשה, וואָס איך האָב שטאַרק, שטאַרק איבערגעלעבט. און אַלט געווען בין איך דעמאָלט אין יאָר 1908 — פערצן יאָר, און מיין זיידע אַכט און זיבעציק.

נאָר איידער איך וועל די מעשה דערציילן, וועל איך ציטירן פונעם מעשה־בוך פונעם לעבן פון מיין מוטער, הינדע בערגנער „אין די לאַנגע ווינטער־נעכט". האָט דאָרט די מאַמע אַזוי געשריבן: די מאַמע מיינע האָט געלעבט דריי און זיבעציק יאָר. איבער צוואַנציק יאָר איז זי געווען קראַנק. דער טאַטע האָט זיך געפילט באַעוולהט דאַדורך... איך געדענק ווי ער פלעגט אַ סך מאָל זיין פאַרקלערט און אומעטיק, און זיך שטילערהייט זינגען אַ פאַרבענקטן ניגון. און אַפילו אַמאָל ליב געהאַט איינצוטענהן מיט אַ שכנה און האַלטן איר האַנט. נאָך דער מאַמעס אָפּשטאַרבן איז דער טאַטע אַלט געווען עטלעכע און זיבעציק יאָר. ער האָט געהאַט קינדער ביי זיך, וואָס האָבן אַלץ באַזאָרגט, אויך דינסטן. און דאָך האָט ער זיך נאָך פאַרמאַסטן חתונה צו האָבן און אַפילו מיט אַ סך אַ יינגערער פון אים. און אַפילו געהאַט „באַשוי", אָבער וואָס דער אמת: די קינדער האָבן אים געשטערט.

און איצט וועט מיין מאַמעס זון דערציילן די מעשה פון דעם „באַשוי":

אַז די באָבע בלימע איז געשטאָרבן און די טעג און די חדשים נאָך איר פּטירה האָבן זיך געמערט, האָט זיך גענומען שטאַרקן אין מיין זיידנס

נשמה דער „פאַרבענקטער ניגון" און איז געוואָרן אַ הויך געזאַנג אין זיין אַלט האַרץ. קיין גרויסער בן־תורה איז ער קיינמאָל נישט געווען, אָבער אין אַ חומשל, אין פּרקי־אָבות און אין צאינה־וראינה האָט ער געקענט אַריינקוקן. האָט ער דאָרט געזוכט טרייסט און שטאַרקונג און באַרעכטי־קונג פאַר דעם, וואָס ער האָט זיך איצט געגרייט צו טאָן. מיט אַ סך התלה־בות האָט ער געלייענט אין דער סדרה חיי־שרה: ויסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה: ותלד לו... ער, דער זיידע אזי טאַקע געגאַנגען צום חומש. אָבער דער חומש איז אויך געקומען צו אים. די מעשה פון זיין אייגענעם טאַטן משה, וואָס האָט באַלד נאָך זיין מאַמעס פּטירה חתונה געהאַט מיט אַ יונגער שיינער פרוי, וואָס ער האָט זי אַפילו געקענט, און גוט געקענט, נאָך איידער סימע, זיין קראַנק ווייב, וואָס האָט אים אַ סך קינדער גע־בוירן, איז געשטאָרבן. וואָס דאַרף ער זוכן אין חומש, אַז ער האָט דאָך געקענט זאָגן אַ פּסוק פון זיין אייגענעם טאַטנס לעבן: ויסף משה ויקח אשה ושמה מלכהלע, ותלד לו פיר טעכטער און איין זון.

און כאָטש מיין עלטער־זיידע משה איז שוין אין יאָר 1892 גע־שטאָרבן, האָט נאָך מלכהלע, זיין צווייט ווייב אין יאָר 1908 געלעבט.

מלכהלע, מיין זיידנס שטיף־מאַמע, איז געווען יינגער פון מיין זיידן, איר שטיף־זון, און אין דער משפחה איז זי געווען פאַרשטויסן צוליב אַן אַלטער ירושה־מחלוקת, מחמת משה, איר צווייטער מאַן, מיין זיידנס פאָ־טער, האָט אין דער צוואה זיין גאַנץ פאַרמעגן פאַרשריבן מלכהלעס יונגע קינדער; און זיינע דערוואַקסענע קינדער פון זיין ערשטן ווייב, וואָס זע־נען אַלע שוין געווען באַלעבאַטים ביי זיין פּטירה — האָט ער גאַרנישט איבערגעלאָזן. אָבער איצט איז שוין די אַלטע מחלוקה געווען פאַרגעסן און יאָסל, מלכהלעס 78־יעריקער שטיף־זון, האָט איצט אין זיין פאַרבענקט־קייט אַנגעקלאַפּט אין איר טיר און האָט פאַר איר אויסגעגאָסן זיין פאַר־בענקט האַרץ. אפשר האָט זי אַן עצה. און מלכהלע האָט געהאַט אַ גרייטע עצה פון איר אייגן לעבן — און טאַקע אָט־די עצה האָט מיין זיידע גע־זוכט. ער האָט נאָר נישט געהאַט דעם מוט עס צו ברענגען איבער די ליפּן. אָבער מלכהלע האָט געהאַט דעם מוט: — טו, יאָסל, וואָס דיין טאַטע האָט געטאָן, האָב נאָכאַמאָל חתונה.

און נישט נאָר האָט זי איר שטיף־זון די עצה געגעבן, נאָר זי האָט

זיך אויך אונטערגענומען די שווערע זאַך דורכצופירן. אַביסל פּראַקטיק אין שדכנות האָט זי געהאַט. דערצו האָט זי געהאַט אַ סך משפּחה — ייִדן בעלי־מלאכה אין אַנדערע שטעטלעך און אויך ייִדן ישובניקעס אין אַרו־מיקע דערפער. אָט־אָ די ייִדן האָבן זיך אַלעמאָל זייער געאײַלט מיט חתונה־מאַכן די טעכטער, אַז די דאָרפישע יונגעץ זאָלן זיי קיין שלעבֿטס נישט אָנטאָן. אָפט האָבן אויך דאָרפישע מיידלעך גאַנץ פּשוט זיך געשמדט און חתונה געהאַט מיט שקצים. און פּונקט ווי די דאָרפישע ייִדן האָבן זיך געאײַלט חתונה צו מאַכן זייערע טעכטער, אַזוי האָבן זיך די שטעטל־דיקע יונגעלייט נישט געאײַלט מיט זיי חתונה צו האָבן. אַ בעל־מום איז פאַר אַזאַ דאָרפס־ייִד אויך געווען אַ קרן ווי אַ חתן, אַן אַלמן אַוודאי און ווער שמועסט אַ רייכער אַלמן, גאָר אַ מציאה. און דאָס וואָס אַ רײַכער אַלמן איז שוין לרוב נישט קיין יונגערמאַנטשיק — מיט אַלע מעלות קען מען דאָך נישט אַלץ האָבן.

מלכהלע האָט קודם־כל דורכגעזיפּט אין שמועס מיט איר פאַרבענקטן שטיף־זון אַלע אַלמנות פון שטעטל און אויף יעדער געהאַט אַן אַנדער בייז וואָרט צו זאָגן און קלאָר צו מאַכן, אַז פאַר אַ שידוך טויג זי נישט. און אַגב — צוואַנציק יאָר האָט אים בלימעשי, זיין ווייב — און דעם מעשה־דערציילערס באָבע — אָפּגעקרענקט און קיין אשה נישט געווען און איצט וועט ער ווידער האָבן דאָס זעלבע, אויב ער וועט חתונה־האָבן מיט אַן אַל־טער אַלמנה. און דאָ איז מלכהלע אַרויסגעקומען מיט איר אמתן פּלאַן. זי האָט אַ וויטע קרובה אין דאָרף סאָסניצע, בלוט און מילעך, אַכצן יאָר, אַ דאָרפיש קעלבל, זי וועט אַלץ פאַר ליבֿ נעמען און איר פאָטער, דאָס „טערפּקע באַרל" פון דאָרף אַוודאי און אַוודאי. זי — מלכהלע — וועט צונויפשטעלן אַ „באַשוי", אַז קיינער זאָל נישט וויסן, מען וועט זיך צו־נויפרעדן מיטן קומענדיקן שווער און „חתן־כלה" וועלן זיך אָנקוקן און מען וועט רופן דעם שמש און מאַכן אַ הרי את און „דו וועסט ווערן צוריק אַ מענטש — יאָסל".

אין די שטילע וואַסערן פון מיין זיידנס אָפּגעהיטענער נשמה איז דאָס וואָרט אַרייַנגעפאַלן ווי אַ קויל פון אייביקן גהינום־פייער און האָט גענומען זידן און אָנהיצן די — אין צענדליקער יאָרן צוריקגעשטויסענע בענקשאַפטן. דער זיידע האָט פאַרלוירן זיין רו און באַדאַכטקייט. אָבער

נאָר ערגעץ טיף אינעווייניק. פון אויבן־אויף האָט ער מיט קיינעם וועגן דעם אַלעמען נישט גערעדט און געווען שאַ־שטיל און קיינעם אין דעם גרויסן סוד נישט אַרייַנגעצויגן.

אויף מלכהלען האָט מען זיך געקענט פאַרלאָזן. כאָטש שוין האַלב־בלינד — אויף אַזאַ טאָג האָט זי געוואַרט. די משפחה האָט זי דאָס לעבן לאַנג פאַרשטויסן דורך דער טיר — איצט וועט זי אַריין דורך אַ פּאַראַד־נעם פענצטער. און עס איז געבליבן, אַז אין דעם און דעם מיטוואָך, אין האַלבן חודש אָב, ביי אַ פולער לבנה וועט איר קרוב פון סאָסניצע, צוזאַ־מען מיט זיין ווייב און דער כלה, פונקט צו חצות אַריינפאָרן אין שטעטל אַריין, ער וועט צוגיין צום זיידנס הויז, אַ שטילן קלאַפּ טאָן אין פענצ־טער און דעמאָלט וועט דער זיידע אויפשטיין און צוגיין צו איר, צו מלכה־לען, און עס וועט זיין אַ באַשוי און מען וועט אָפּרעדן וועגן אַכצן אָדער דרייצן און זי וועט שוין זאָרגן דערפאַר — טאָמער איז אַלץ כשורה — אַז עס זאָל אַ שמש מיט די פיר דרענגלעך אויך זיין דערביי. קיין גרויסע זיבן זאַכן מאַכט מען נישט אין אַזאַ עלטער.

עס זענען אַוועק אַ פאָר וואָכן און מלכהלע האָט אַלץ צוגעגרייט און אַלץ האָט געשטימט. דער מיטוואָך איז געקומען אין זיין צייט, און די פולע לבנה האָט געשיינט און דער זיידע, וואָס פלעגט גיין שלאָפן אַלעמאָל „מיט די הינער" האָט געוואַרט און איז שוין געווען היפּשלעך אויסגעשלאָפן. איינס פון זיינע פענצטער פון עק־הויז אין רינגפלאַץ איז אַרויס־געגאַנגען צו דער גאַס, וווּ מלכהלע האָט געוווינט און טאַקע אין דעם פענצטער האָט דער „שווער" געדאַרפט אַ שטילן קלאַפּ טאָן. און אויך דאָס האָט געשטימט. דער קלאַפּ איז געקומען אין צייט באַלד נאָך חצות. אָבער עפּעס האָט פאָרט נישט געשטימט. כאָטש עס איז געווען חצות און על־פּי־שכל האָבן אַלע אין שטאָט געדאַרפט שלאָפן ווי די שטיינער — איז אָבער געווען אַ הייסע נאַכט און אַנטקעגנאיבער דעם זיידנס הויז, אויף דער אַנדערער זייט פון פירעקעכדיקן רינגפלאַץ, טאַקע אין זיידנס איי־גענער גרויסער קאַמעניצע, דעם גרעסטן הויז אין שטעטל, וווּ עס האָבן דעמאָלט געוווינט צוויי טעכטער און אַ זון זיינער — מיט די משפחות — איז געווען לעבעדיק און פריילעך. עס איז געווען וואַקאַציע־צייט און יונג־וואַרג פון די גימנאַזיעס און שקאָלעס אין דער היים און מען איז געזעסן

אויף די שטיינערנע טרעפּ פאַרן טויער פון דער קאַמעניצע און דערציילט מעשיות. און די טאַטע־מאַמעס, וואָס געוויינלעך שלאָפן זיי צו חצות, האָבן זיך איינגעהערט און געשעפּט נחת. און צווישן אָט די טאַטעס און מאַמעס זענען געווען צוויי טעכטער און איין זון דעם זיידנס. און די גאַנצע משפּחה האָט שוין לאַנג עפּעס חושד געווען, אַז דער זיידע האָט אַ סוד אין האַרצן...

טאַקע אָט־אָ דאָס זיצן אין דרויסן ביז נאָך חצות האָט מלכהלע אין איר פּערפעקטן סטראַטעגישן פּלאַן נישט פאַרויסגעזען.

די לבנה שיינט, דאָס שטעטל שלאָפט און פּלוצלינג טור־טור־טור — אַ דראַבינאַסטער וואָגן פאַרפאָרט אין מיטן מאַרק אַריין און שטעלט זיך אָפּ. דער פריילעכער שמועס אויף די שטיינערנע טרעפּ איז אַנטשוויגן געוואָרן — ווער קען דאָס זיין אין מיטן דער נאַכט? מסתמא אַ קראַנקן צו אַ דאָקטאָר געבראַכט — — און מען שמועסט ווייטער, אָבער שוין מיט איין אויג צום דראַבינאַסטן וואָגן, וואָס האָט זיך אָפּגעשטעלט היפּשלעך ווייט פון דער קאַמעניצע.

דער באַלעגאָלע פון דראַבינאַסטן וואָגן שפּרינגט גיך אַראָפּ, שפּרייט אויס אַ בינטל היי פאַר די פערד, בינדט זיי צו מיט די לייצעס צו אַ סלופּ פון דעם שטאָטישן ברונעם מיטן גרויסן ראָד. נאָך אים גייען אַראָפּ פון וואָגן צוויי פרויען — אַלע דריי זענען היבש פאַרשוינען און זיי לאָזן זיך אין דער ריכטונג פון דעם זיידנס הויז. זיי גייען אָבער נישט אַריין, נאָר גייען ווייטער מיט דער שקאָלע־גאַס, ווו דעם זיידנס זייטיקע פענצטער גייען אַרויס. אויף דער שקאָלע־גאַס — דאָס ווייסן אַלע — וווינט מלכהלע... אַלע זענען איצט אַנטשוויגן געוואָרן, ווי טויט. אויף די שטיינערנע טרעפּ פאַר דער קאַמעניצע. מען הערט יעדן שאָרך פון דער ווייטסטער ווייט. מען הערט ווי די דריי האָבן זיך אַ ווײַלע אָפּגעשטעלט, מען הערט אַ קלאַפּן אין אַ פענצטער, מען הערט אַ שטיל רופן „רב יאָסל, רב יאָסל!“ — מען הערט אַפילו אַ הייזעריקן ענטפער פון דעם זיידנס שטוב אַרויס. און עס געדויערט נישט לאַנג און אויף דער שוועל פון זיידנס הויז, וואָס גייט אַרויס אויף אַ גרויסער שיינער פּאַטשענע, באַווייזט זיך טאַקע דער זיידע. זיין באָרד זילבערט אין לבנה־ליכט אויף זיין שיינער, לאַנגער בעקעשע, אין דער רעכטער האַנט זיין גרויסער שטעקן, אין דער לינקער

אַ לאַמטערן — ווייל אָן אַ לאַמטערן איז דער זיידע קיינמאָל ביינאַכט פון שטוב נישט אַרויס. נאָר געווייינלעך האָט דעם לאַמטערן פאַר אים געטראָגן אַן אייניקל, אַ דינסט, אַ משרת און היינט טראָגט ער דעם לאַמטערן אַליין. דעם לאַמטערן פון זיין בענקשאַפט, דאָס לעצטע ליכטל פון זיין נישט אויסגעלעבט לעבן אין פאַרלויף פון יאָרצענדליקער וואָס די באָבע האָט פאַרקרענקט. דער זיידע פאַרשליסט די טיר פון הויז, פרווווט צי ער האָט גוט פאַרשלאָסן און ער לאָזט זיך גיין גלייך, אַרום דעם ראָג פון הויז, צו דער שקאָלע־גאַס. דאָרט ווו די דריי פון דראַביניאַסטן וואָגן זענען אַוועק, דאָרט ווו מלכהלע וווינט.

נאָך היינט פיל איך אין מיינע גלידער אַ רעפלעקס פון יענעם מורא־דיקן ציטער פון פאַר מער ווי אַ האַלבן יאָרהונדערט, וואָס האָט מיך — מער ווי אַלע אַרומגעכאַפּט, ווען איך האָב דאָס אַלץ אַזוי דייטלעך געזען, וואָס איך האָב נאָר וואָס באַשריבן מיט ווערטער.

וואָס ווייטער איז געשען — טוט מיר נאָך ביז היינט אַזוי וויי, אַז די ווערטער פּלאָנטערן זיך איצט צווישן מיינע פינגער און ווילן עס נישט אַרויסברענגען אויפן פּאַפּיר, אָבער איך וועל פאָרט דערפירן די דאָזיקע מעשה צו אַ טאָלק. און געשען איז אָט וואָס:

אַלע, וואָס זענען געזעסן אויף די שטיינערנע טרעפּ — און אויך איך בתוכם — האָבן זיך אַ לאָז געטאָן צו דער שקאָלע־גאַס. ווער עס האָט געשפּאַנט גיך, ווער עס האָט לאַנגזאַמער געשפּאַנט און ווער עס איז גע־פלויגן ווי אַ פייל אויסן בויגן — און איך דווקא צווישן אָט די. אפשר פון אַ שרעק, וואָס האָט מיך אַרומגענומען — אָדער וועלנדיק אַנטלויפן פון פייער, בין איך אין פייער אַריינגעלאָפן. איך בין פאַרבייגעלאָפן דעם זיידן מיטן לאַמטערן און האָב אָנגעיאָגט די דריי פון דראַביניאַסטן וואָגן. און איך האָב געזען די דאָרפישע טאַטע־מאַמע און די הויכע, צעוואָקסע־נע כלה מיטן דאָרפישן פּנים, וואָס אַפילו אין ליכט פון דער לבנה האָט עס געהאַט קאַלירן — בלוט און מילך.

עס האָט געדויערט רגעס. איך האָב מיך אומגעקוקט און געזען, אַז אַרום זיידן מיט דעם לאַמטערן איז שוין אַ גאַנץ רעדל און קורצע אָפּגע־האַקטע געשרייען און איך זע ווי דער זיידע לאָזט זיך לויפן — אָבער ממש לויפן — אויף צוריק און אַלע נאָך אים. חוץ אַביסל יונגוואַרג, וואָס

האָט זיך נאָך געלאָזט אין דער ריכטונג פון מלכהלעס הויז ווו די כלה מיט אירע טאַטע־מאַמע זענען גיך און גיכער אַוועק.

אין רינגפּלאַץ און אין די געסלעך פון שטעטל איז באַלד ווידער שטיל געוואָרן און מען האָט נאָר געהערט דאָס געשמאַקע היי־קייען פון די דאָרפישע פערד און אַלעמאָל אַ קלאַנג פון די קייטלעך פון זייער געשפּאַן, וואָס האָט זיך פאַרטשעפּעט אין די לייצעס. אַלע, וואָס זענען געזעסן אויף די טרעפּלעך פון דער קאָמעניצע, זענען איצט געווען אין זיידנס גרויסער שלאָפשטוב. דער באָבעס פאַרלאָזן בעט איז געשטאַנען היפּך־פאַרבעט און דעם זיידנס איז געווען נאָר צוגעוואָרפן. דער זיידע איז — אַ דערשראָקענער — געזעסן אויפן הויכן פיסנבענקעלע נעבן זיין גרויסער שטול און פאַר אים דער אויסגעלאָשענער לאָמטערן. דער לעצטער ליכט־שיין פון זיין לעצטער בענקשאַפט.

אַלעמאָל האָט ווער פון די זין און טעכטער, אָדער איידעמס און שניר אָנגעהויבן הויך און מיט אַ געוויין צו רעדן און אַנדערע האָבן אים תיכף איינגעשטילט, געוואָלט אַליין אַריינוואַרפן עפּעס אַ וואָרט, וואָס זאָל דעם זיידן וויטאָן פאַר דעם וואָס ער האָט אָנגעאַרבעט.

מיר זענען אַלע געשטאַנען אין אַ האַלבן ראָד אַרום דעם זיידן, ווי אַ פאָלקס־געריכט, און דער זיידע — דער באַשולדיקטער, און מיט אים אַלע האַרץ־ווייען פון פאַרשעמטער אַלטער מענלעכקייט, זיין זילבערנע באָרד אויף זיין אָנגעבויגן האַרץ — אויף אַ הויך פיסנבענקעלע פאַר אונדז אַלע.

און עס איז געווען ווי אַ משפט, ווי אַ משפט איבער אַן אומשולדיקן.

איז אַרויסגעטרעטן דער ייִנגסטער זון מרדכי, וואָס האָט אַלעמאָל ליב געהאַט צו ברענגען אַ פסוק און מער ווי אַלע אַנדערע מורא געהאַט פאַר דער איינגעשטעלטער ירושה, און האָט געזאָגט:

— טאַטע, טאַטע — אַפילו דוד המלך איז דאָך ייִנגער געווען פון דיר מיט אַכט יאָר, ווען מען האָט אים געברענגט אבישג השונמית...

דערהערט, אַז מען מישט שוין דאָ אַריין דוד המלך — האָט זיך דער זיידע צעוויינט ווי אַ קינד, פאַרדעקט דאָס פּנים מיט די הענט און אַרויסגעהעשעט: — קינדער, איך ווייס נישט וואָס איך האָב געטאָן, איך ווייס

נישט וואָס איך האָב געטאָן, דאָס איז אַלץ זי, אַלץ זי — — — און דער זיידע האָט געוויזן מיט דער האַנט אין דער ריכטונג פון דער שקאָלע־גאַס.

איז אַרויסגעטרעטן אַברהם־הערש, דער עלטסטער איידעם, אַ טאַטע פון צוואַנציק קינדער, וואָס צוועלף האָבן זיך אויפגעכאָוועט, אַליין שוין אַ זקן, און האָט געזאָגט:

— פון היינט אָן וועל איך יעדע נאַכט נעכטיקן ביי אייך, שווער; איר וועט נישט מורא האָבן און איר — האָט ער זיך געווענדט צום האַלבן ראָד אַרום — דאַרפט אויך מער נישט מורא האָבן. איך בלייב דאָ — גייט שלאָפן!

און אַברהם־הערש האָט פון יענער נאַכט אָן גענעכטיקט ביים זיידן אַכט יאָר צייט.

מיין מאַמע האָט אין אירע זכרונות פאַרשריבן בלויז עטלעכע ווערטער: „אָבער וואָס אַן אמת — די קינדער האָבן נישט דערלאָזט”... און איך האָב דאָ דערציילט די גאַנצע מעשה, אָט אַזוי ווי איך האָב זי געזען און איבערגעלעבט צו מיינע פערצן יאָר. און לאָמיר פאַרענדיקן מיט די ווערטער, מיט וועלכע איך האָב אָנגעהויבן: פונקט ווי די זיידעס פון אונדזער גרויסער מסורה — זענען אויך מיינע זיידעס פונעם קליינעם קרייז פון מיין אייגן לעבן — געווען נאָר מענטשן. און ווייל איז מיר — זייער אייניקל — וואָס זיי זענען געווען מענטשלעכע מענטשן.